[2018] 3. ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 355

ਸੀਮਾ ਸਿੰਘ

ਬਨਾਮ

ਕੇਂਦਰੀ ਜਾਂਚ ਬਿਊਰੋ ਅਤੇ ਹੋਰ

(2018 ਦਾ ਅਪਰਾਧਿਕ ਅਪੀਲ ਨੰਬਰ 569)

ਅਪ੍ਰੈਲ 18, 2018

[ਏ. ਕੇ. ਸੀਕਰੀ ਅਤੇ ਅਸ਼ੋਕ ਭੂਸ਼ਣ, ਜੇ.ਜੇ.]

ਜ਼ਮਾਨਤ - ਦੀ ਗ੍ਰਾਂਟ - ਜਦੋਂ ਜਾਇਜ਼ ਹੋਵੇ - ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੀ ਧੀ ਦਾ ਵਿਆਹ ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਨੰਬਰ 2 ਨਾਲ ਹੋ ਗਿਆ ਪਰ ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਨੰਬਰ 2 ਦੇ ਪਰਿਵਾਰਕ ਮੈਂਬਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਵਿਆਹ ਨੂੰ ਸਮਾਜਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਵੀਕਾਰ ਨਾ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਕਾਰਨ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੇ ਘਰ ਰਹਿਣ ਲਈ ਚਲੀ ਗਈ - ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਨੰਬਰ 2 ਨੇ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਨਾਲ ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ/ਲੇਹ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਬਣਾਈ ਜਿਸਦੀ ਸਫ਼ਰ ਦੌਰਾਨ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਜਿਸ ਕਾਰ ਵਿੱਚ ਸਫ਼ਰ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਉਹ ਕਥਿਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦੁਰਘਟਨਾ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ - ਉਪ-ਧਾਰਾ 498-ਏ, 302 ਅਤੇ 120-ਬੀ ਆਈ.ਪੀ.ਸੀ. ਦੇ ਤਹਿਤ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੁਆਰਾ ਦਰਜ ਐਫ.ਆਈ.ਆਰ - ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਹ ਕੇਸ ਸੀ.ਬੀ.ਆਈ. ਨੂੰ ਸੌਂਪ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਨੰ.2 ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ ਪਰ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਜ਼ਮਾਨਤ ਦੇ ਦਿੱਤੀ - ਅਪੀਲ 'ਤੇ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ: ਬਿਨਾਂ ਸ਼ੱਕ ਜਿਸ ਜੁਰਮ ਦੇ ਨਾਲ ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਨੰ. 2 'ਤੇ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਉਹ ਇੱਕ ਗੰਭੀਰ ਹੈ ਪਰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ ਜ਼ਮਾਨਤ ਦੇ ਲਾਭ ਤੋਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਆਧਾਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਜੇਕਰ ਜ਼ਮਾਨਤ ਨੂੰ ਜਾਇਜ਼ ਠਹਿਰਾਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਥਿਤੀਆਂ ਹੋਣ - ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਵਿਵਾਦ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਘਟਨਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਹੋਰ ਮੈਂਬਰ ਅਤੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਕੁਝ ਡਾਕਟਰ ਵੀ ਪਹੁੰਚੇ ਸਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਵਿਚ ਪੋਸਟਮਾਰਟਮ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਪਰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਵੀ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ - ਐਫ.ਆਈ.ਆਰ. ਘਟਨਾ

ਦੇ ਨੌਂ ਦਿਨ ਬਾਅਦ ਕੇਸ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ - ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੁਆਰਾ CRRI, AIIMS, CFSL ਅਤੇ IIT ਦੀਆਂ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ ਮੁੱਲ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਬਾਕੀ ਹੈ ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਜਦੋਂ ਇਹ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਘਟਨਾ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਬਾਅਦ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਧਿਐਨਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ - ਅਪ੍ਰਵਾਨਿਤ ਆਦੇਸ਼ ਇੱਕ ਬੋਲਣ ਵਾਲਾ ਆਦੇਸ਼ ਹੈ - ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਵੱਲੋਂ ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਨੰ.2 ਨੂੰ ਜ਼ਮਾਨਤ ਦੇਣ ਲਈ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਕਾਰਨਾਂ ਨੂੰ ਉਲਟ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ - ਪੀਨਲ ਕੋਡ, 1860 - ਉਪ-ਧਾਰਾ 498-ਏ, 302 ਅਤੇ 120

ਅਪੀਲਾਂ ਨੂੰ ਖਾਰਜ ਕਰਦਿਆਂ ਅਦਾਲਤ

ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕੀ: 1.1 ਜ਼ਮਾਨਤ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਆਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਖਲਅੰਦਾਜ਼ੀ ਦੇ ਸੀਮਤ ਦਾਇਰੇ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਾਪਦੰਡਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਅਜਿਹੇ ਆਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੁਆਰਾ ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਨੰਬਰ 2 ਨੂੰ ਜ਼ਮਾਨਤ ਦੇਣ ਲਈ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਕਾਰਨਾਂ ਨੂੰ ਗਲਤ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਜ਼ਮਾਨਤ ਅਰਜ਼ੀ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਸਬੰਧਤ ਕਾਰਕਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ। ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਕਿ ਜਿਸ ਅਪਰਾਧ ਨਾਲ ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਨੰਬਰ 2 'ਤੇ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਉਹ ਗੰਭੀਰ ਹੈ। ਜੇ ਜ਼ਮਾਨਤ ਦੇਣ ਨੂੰ ਜਾਇਜ਼ ਠਹਿਰਾਉਣ ਵਾਲੇ ਹੋਰ ਭਾਰੀ ਹਾਲਾਤ ਹਨ ਤਾਂ ਇਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ ਜ਼ਮਾਨਤ ਦੇ ਲਾਭ ਤੋਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਆਧਾਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਾਰਕਾਂ 'ਤੇ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਕਿ ਅਪੀਲਕਰਤਾਵਾਂ ਨੇ ਸੀ.ਆਰ.ਆਰ.ਆਈ., ਏਮਜ਼, ਸੀ.ਐਫ.ਐਸ.ਐਲ. ਅਤੇ ਆਈ.ਆਈ.ਟੀ. ਦੀਆਂ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਦਾ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਮੁੱਲ ਦੀ ਅਜੇ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਬਾਕੀ ਹੈ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਜਦੋਂ ਇਹ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਘਟਨਾ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਬਾਅਦ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਧਿਐਨਾਂ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਏਮਜ਼ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਫੋਟੋਆਂ 'ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਹੈ ਨਾ ਕਿ ਮ੍ਰਿਤਕ ਦੀ ਲਾਸ਼ ਦੇ ਪੋਸਟਮਾਰਟਮ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਨੰਬਰ 2 ਨੇ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਕਿ ਏਮਜ਼

ਨੇ ਕੋਈ ਨਿਰਣਾਇਕ ਰਾਏ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੋਰ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਇਹੀ ਸਥਿਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਪੜਾਅ 'ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਦੀ ਡੂੰਘਾਈ ਨਾਲ ਜਾਂਚ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਅਭਿਆਸ ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਇਹ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਰਿਪੋਰਟ ਦੇ ਨਿਰਮਾਤਾਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸਾਬਤ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਲਟ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇੱਕ ਅਪਰਾਧਿਕ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਜਿੱਥੇ ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਨੰਬਰ 2 'ਤੇ ਕਤਲ ਕਰਨ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਰਕਾਰੀ ਵਕੀਲ 'ਤੇ ਇਹ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਦਾ ਬੋਝ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਵਾਜਬ ਸ਼ੱਕਾਂ ਤੋਂ ਪਰੇ ਇਹ ਸਥਾਪਤ ਕਰੇ ਕਿ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੀ ਧੀ ਦੀ ਮੌਤ ਕਤਲ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹ ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਨੰਬਰ 2 ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਉਕਤ ਕਤਲ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਕਥਿਤ ਹਾਦਸੇ ਬਾਰੇ ਉਸ ਦਾ ਬਚਾਅ ਸਿਰਫ ਇਕ ਕਾਰਕ ਹੈ ਜਿਸ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਕੀ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਅਜਿਹੀ ਕਹਾਣੀ ਸਹੀ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਇਸ ਦਾ ਕੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੈ। ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਨੰਬਰ 2 ਨੂੰ ਜ਼ਮਾਨਤ ਦਿੰਦੇ ਸਮੇਂ ਸਬੰਧਤ ਕਾਰਕਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਹੈ। ਵਿਵਾਦਿਤ ਆਦੇਸ਼ ਵੀ ਕਾਰਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਇੱਕ ਬੋਲਣ ਵਾਲਾ ਆਦੇਸ਼ ਹੈ। (ਪੈਰਾ 13, 14) [370-ਜੀ-ਐਚ; 371-ਏ, ਈ-ਜੀ]

1.2 ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਕੋਈ ਵਿਵਾਦ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਘਟਨਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਹੋਰ ਮੈਂਬਰ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਕੁਝ ਡਾਕਟਰ ਜੋ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਸਨ ਪਹੁੰਚੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਵਿੱਚ ਪੋਸਟਮਾਰਟਮ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਉਸ ਪੜਾਅ 'ਤੇ ਕਿਸੇ ਨੇ ਵੀ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਘਟਨਾ ਦੇ ਨੌਂ ਦਿਨ ਬਾਅਦ ਐਫ.ਆਈ.ਆਰ. ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਜਾਂਚ ਦੌਰਾਨ ਸੀ.ਬੀ.ਆਈ. ਦੁਆਰਾ ਇਕੱਤਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸਮੱਗਰੀ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ੀ ਕਿਸਮ ਦੀ ਹੈ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੌਰਾਨ ਟੈਸਟ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਸੀ। [ਪੈਰਾ 15] [372-ਜੀ-ਐਚ]

ਨੀਰੂ ਯਾਦਵ ਬਨਾਮ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਅਤੇ ਹੋਰ **(2016) 15 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 422: [2015] 10 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 802;** ਪ੍ਰਸੰਤਾ ਕੁਮਾਰ ਸਰਕਾਰ ਬਨਾਮ ਆਸ਼ੀਸ਼

ਚੈਟਰਜੀ ਅਤੇ ਹੋਰ **(2010) 14 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 496: [2010] 12 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 1165 - ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ।**

ਦਾਤਾਰਾਮ ਸਿੰਘ ਬਨਾਮ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਅਤੇ **ਹੋਰ (2018) 3 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 22 - 'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।**

ਟੋਮਾਸੋ ਬਰੂਨੋ ਅਤੇ ਹੋਰ ਬਨਾਮ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ **(2015) 7 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 178: [2015] 1 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 721;** ਸਿੱਧਰਾਮ ਸਤਲਿੰਗੱਪਾ ਮਹਿਤਰਾ ਬਨਾਮ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਰਾਜ ਅਤੇ ਹੋਰ **(2011) 1 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 694: [2010] 15 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 201 - ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ।**

ਕਾਨੂੰਨੀ ਕੇਸ ਹਵਾਲਾ

[2015] 10 **ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ.** 802	**ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ**	ਪੈਰਾ 11
[2010] 12 **ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ.** 1165	**ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ**	ਪੈਰਾ 11
[2015] 1 **ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ.** 721	ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ	ਪੈਰਾ 12
[2010] 15 **ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ.** 201	ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ	ਪੈਰਾ 12
(2018) 3 **ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ.** 22	'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ	ਪੈਰਾ 14

ਅਪਰਾਧਿਕ ਅਪੀਲ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ: 2018 ਦੀ ਅਪਰਾਧਿਕ ਅਪੀਲ ਨੰਬਰ 569

ਇਲਾਹਾਬਾਦ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਮਿਤੀ 09.03.2017 ਦੇ ਇਲਾਹਾਬਾਦ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਅਤੇ ਆਦੇਸ਼ ਤੋਂ 2017 ਦੀ ਅਪਰਾਧਿਕ ਗਲਤੀ ਜ਼ਮਾਨਤ ਅਰਜ਼ੀ ਨੰਬਰ 4652 ਵਿੱਚ ।

ਨਾਲ

2018 ਦਾ Crl.A. No. 570

ਪੇਸ਼ ਹੋ ਰਹੀ ਧਿਰਾਂ ਵਲੋਂ ਐਡਵੋਕੇਟ ਮਨਿੰਦਰ ਸਿੰਘ, ਏ.ਐਸ.ਜੀ., ਰਾਣਾ ਮੁਖਰਜੀ, ਮਨਨ ਕੁਮਾਰ ਮਿਸ਼ਰਾ, ਸੀਨੀਅਰ ਐਡਵੋਕੇਟਸ, ਪ੍ਰਸ਼ਾਂਤ ਭੂਸ਼ਣ, ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਨੇਹਾ ਰਾਠੀ, ਪ੍ਰਣਵ ਸਚਦੇਵਾ, ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਸੁਸ਼ਮਾ ਮਨਚੰਦਾ, ਰਾਜੇਸ਼ ਸਿੰਘ ਚੌਹਾਨ, ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਡੇਜ਼ੀ ਹੰਨਾਹ, ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਕਸਤੂਰਿਕਾ ਕੌਮੁਦੀ, ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਸ੍ਰਿਓਸ਼ੀ ਚੈਟਰਜੀ, ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਏਕਤਾ ਪ੍ਰਧਾਨ, ਮੁਕੇਸ਼ ਕੁਮਾਰ ਮਰੋਰੀਆ, ਸਾਈ ਗਿਰਧਰ, ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਅੰਜੁਲ ਦਿਵੇਦੀ, ਅੰਜਨੀ ਕੁਮਾਰ ਮਿਸ਼ਰਾ, ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਗੌਤਮ।

ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਹੇਠ ਦੁਆਰਾ ਦਿਤਾ ਗਿਆ।

ਏ. ਕੇ. ਸੀਕਰੀ, ਜੇ. 1. 2017 ਦੀ ਡਾਇਰੀ ਨੰਬਰ 26339 ਵਿੱਚ ਦੇਰੀ ਨੂੰ ਮੁਆਫ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

2. ਇਜਾਜਤ ਦਿੱਤੀ ਗਈ।

3. 2017 ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਇਜਾਜਤ ਪਟੀਸ਼ਨ (Crl.) No.5611 ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਅਪਰਾਧਿਕ ਅਪੀਲ ਵਿੱਚ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਜਿਸ ਦੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤ 'ਤੇ ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਨੰਬਰ 2 ਵਿਰੁੱਧ ਆ.ਈ.ਪੀ.ਸੀ. ਦੀ ਧਾਰਾ 498-ਏ, 302 ਅਤੇ 120-ਬੀ ਤਹਿਤ ਕੇਸ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਉਸ ਨੇ ਇਲਾਹਾਬਾਦ ਵਿਖੇ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਮਿਤੀ 09 ਮਾਰਚ, 2017 ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਚੁਣੌਤੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਨੰਬਰ 2 ਨੂੰ ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਜ਼ਮਾਨਤ 'ਤੇ ਵਧਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ:

“(a) ਬਿਨੈਕਾਰ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੇ ਸਬੂਤਾਂ ਨਾਲ ਛੇੜਛਾੜ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ।

(b) ਬਿਨੈਕਾਰ ਸਰਕਾਰੀ ਗਵਾਹਾਂ 'ਤੇ ਦਬਾਅ ਨਹੀਂ ਪਾਵੇਗਾ।

(c) ਬਿਨੈਕਾਰ ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਧਾਰਤ ਮਿਤੀ 'ਤੇ ਪੇਸ਼ ਹੋਵੇਗਾ।

(d) ਬਿਨੈਕਾਰ ਉਸ ਜੁਰਮ ਵਰਗਾ ਜੁਰਮ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ ਜਿਸ ਦਾ ਉਸ 'ਤੇ ਦੋਸ਼ ਹੈ ਜਾਂ ਉਸ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦਾ ਸ਼ੱਕ ਹੈ ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸ਼ੱਕ ਹੈ।

(e) ਬਿਨੈਕਾਰ ਸਿੱਧੇ ਜਾਂ ਅਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕੇਸ ਦੇ ਤੱਥਾਂ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਕੋਈ ਲਾਲਚ, ਧਮਕੀ ਜਾਂ ਵਾਅਦਾ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ ਤਾਂ ਜੋ ਉਸ ਨੂੰ ਅਦਾਲਤ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਪੁਲਿਸ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਤੱਥਾਂ ਦਾ ਖੁਲਾਸਾ ਕਰਨ ਜਾਂ ਸਬੂਤਾਂ ਨਾਲ ਛੇੜਛਾੜ ਕਰਨ ਤੋਂ ਰੋਕਿਆ ਜਾ ਸਕੇ।

ਉਪਰੋਕਤ ਦੱਸੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸ਼ਰਤ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਨਾ ਕਰਨ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ ਵਿਰੋਧੀ ਧਿਰ ਲਈ ਜ਼ਮਾਨਤ ਰੱਦ ਕਰਨ ਲਈ ਸਬੰਧਤ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚ ਕਰਨਾ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਹੋਵੇਗ

ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਹ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹੇਠਾਂ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਵਿਚਾਰ ਅਧੀਨ ਉਪਰੋਕਤ ਕੇਸ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਇੱਕ ਸਾਲ ਦੀ ਮਿਆਦ ਦੇ ਅੰਦਰ ਜੇ ਸੰਭਵ ਹੋਵੇ ਸੀ.ਆਰ.ਪੀ.ਸੀ. ਦੀ ਧਾਰਾ 309 ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਅਤੇ ਵਿਨੋਦ ਕੁਮਾਰ ਬਨਾਮ ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਦੇ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਮਾਣਯੋਗ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੇ ਤਾਜ਼ਾ ਫੈਸਲੇ ਵਿੱਚ ਨਿਰਧਾਰਤ ਸਿਧਾਂਤ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ; 2015 (3) ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 220 ਜੇ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨੀ ਰੁਕਾਵਟ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਗਵਾਹ ਸਬੰਧਤ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ ਤਾਂ ਸਬੰਧਤ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਗਵਾਹਾਂ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਨੂੰ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਕਾਨੂੰਨ ਅਨੁਸਾਰ ਲੋੜੀਂਦੇ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਕਦਮ ਚੁੱਕਣ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ।

ਉਪਰੋਕਤ ਸ਼ਰਤਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇਹ ਵੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਬਿਨੈਕਾਰ ਆਪਣੀ ਰਿਹਾਈ ਦੀ ਮਿਤੀ ਤੋਂ ਦੋ ਹਫ਼ਤਿਆਂ ਦੀ ਮਿਆਦ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸਬੰਧਤ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਪਾਸਪੋਰਟ ਸਮਰਪਣ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਜਾਂਚ ਵਿੱਚ ਸਹਿਯੋਗ ਕਰੇਗਾ। ਇਹ ਵੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਬਿਨੈਕਾਰ ਹਰੇਕ ਤਾਰੀਖ ਨੂੰ ਸਬੰਧਤ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪੇਸ਼ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੁਲਤਵੀ ਦੀ ਮੰਗ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਜੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਅਸਾਧਾਰਣ ਹਾਲਾਤ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਮੁਲਤਵੀ ਕਰਨ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਸਬੰਧਤ ਅਦਾਲਤ ਅਜਿਹੀ ਮੁਲਤਵੀ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਆਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਹੀ ਕਾਰਨ ਨੂੰ ਦਰਸਾਏਗੀ। ਇਹ ਵੀ ਵਿਵਸਥਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਪਤੇ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਤਬਦੀਲੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਸਬੰਧਤ ਐਸ.ਐਸ.ਪੀ ਅਤੇ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਤੁਰੰਤ ਸੂਚਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨ ਵਕੀਲ ਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਬਿਨੈਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਉਪਰੋਕਤ ਸ਼ਰਤਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਸਬੰਧਤ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਹੀ ਜ਼ਮਾਨਤ ਰੱਦ ਕਰਨ ਦੀ ਅਰਜ਼ੀ ਦਾਇਰ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ।

4. ਇਸੇ ਰਾਹਤ ਲਈ ਕੇਂਦਰੀ ਜਾਂਚ ਬਿਊਰੋ (ਸੀ.ਬੀ.ਆਈ.) ਵੱਲੋਂ ਹੋਰ ਅਪੀਲ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਸੀ.ਬੀ.ਆਈ. ਵੀ ਉਪਰੋਕਤ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰ ਰਹੇ ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਨੰਬਰ 2 ਨੂੰ ਜ਼ਮਾਨਤ ਦੇਣ ਦੇ ਉਸੇ ਆਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਦੁਖੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੀ ਹੈ।

5. ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਨੰਬਰ 2 ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਦੋਸ਼ ਦਾ ਮੂਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਸਨੇ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਸਾਰਾ ਸਿੰਘ ਦਾ ਕਤਲ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਚਾਰਜਸ਼ੀਟ 'ਚ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਏ ਗਏ ਹਨ ਕਿ ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਨੰਬਰ 2 ਦਾ ਵਿਆਹ ਮਿਤੀ 27 ਜੁਲਾਈ, 2013 ਨੂੰ ਲਖਨਊ ਦੇ ਆਰੀਆ ਸਮਾਜ ਮੰਦਰ 'ਚ ਹੋਇਆ ਸੀ ਜਿੱਥੇ ਮ੍ਰਿਤਕ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਦੇ ਘਰ ਰਹਿਣ ਲਈ

ਚਲੀ ਗਈ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਨੰਬਰ 2 ਦੇ ਪਰਿਵਾਰਕ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਆਹ ਨੂੰ ਸਮਾਜਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਵੀਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਉਹ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਦੇ ਘਰ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ ਜਦੋਂ ਅਚਾਨਕ ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਨੰਬਰ 2 ਨੇ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਨਾਲ ਦੋਸਤਾਨਾ ਵਿਵਹਾਰ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਜੁਲਾਈ, 2015 ਵਿਚ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ / ਲੇਹ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਬਣਾਈ। ਮਾਰੂਤੀ ਸਵਿਫਟ ਕਾਰ ਮਿਤੀ 9 ਜੁਲਾਈ, 2015 ਨੂੰ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਫਿਰੋਜ਼ਾਬਾਦ ਦੇ ਸਿਰਸਾਗੰਜ ਨੇੜੇ ਹਾਦਸੇ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਇਹ ਕੋਈ ਹਾਦਸਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਬਲਕਿ ਮ੍ਰਿਤਕ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਪਾਉਣ ਲਈ ਇੱਕ ਯੋਜਨਾਬੱਧ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਸੀ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੁਆਰਾ ਮਿਤੀ 18 ਜੁਲਾਈ, 2015 ਨੂੰ ਐਫ.ਆਈ.ਆਰ. ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਜੋ ਮ੍ਰਿਤਕ ਦੀ ਮਾਂ ਹੈ। ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ 2015 ਦਾ ਮੁਕੱਦਮਾ ਨੰਬਰ 387 ਆਈ.ਪੀ.ਸੀ. ਦੀ ਧਾਰਾ 498-ਏ, 302 ਅਤੇ 120-ਬੀ ਆਈ.ਪੀ.ਸੀ., ਥਾਣਾ ਸਿਰਸਾਗੰਜ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਫਿਰੋਜ਼ਾਬਾਦ ਤਹਿਤ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਮਿਤੀ 24 ਜੁਲਾਈ, 2015 ਨੂੰ ਜਾਰੀ ਨੋਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਰਾਹੀਂ ਇਹ ਕੇਸ ਸੀ.ਬੀ.ਆਈ. ਨੂੰ ਤਬਦੀਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਮਿਤੀ 14 ਅਕਤੂਬਰ, 2015 ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਪਰਸੋਨਲ ਅਤੇ ਸਿਖਲਾਈ ਵਿਭਾਗ ਵੱਲੋਂ ਇੱਕ ਹੋਰ ਨੋਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਪਰੋਕਤ ਨੋਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਦਿਆਂ ਸੀ.ਬੀ.ਆਈ. ਨੇ No. R.C.No.6(S)/2015/SCU.V/SC.II/CBI ਮਿਤੀ 19 ਅਕਤੂਬਰ, 2015 ਨੂੰ ਉਪਰੋਕਤ ਕੇਸ ਦੀ ਜਾਂਚ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਅਨੁਸਾਰ ਸੀ.ਬੀ.ਆਈ. ਨੇ ਮਿਤੀ 19 ਅਕਤੂਬਰ, 2015 ਨੂੰ ਉਪਰੋਕਤ ਕੇਸ ਦੀ ਜਾਂਚ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸੀ.ਬੀ.ਆਈ. ਵੱਲੋਂ ਇਕੱਠੇ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਬੂਤਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਨੰਬਰ 2 ਨੂੰ ਮਿਤੀ 25 ਨਵੰਬਰ, 2016 ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਨੰਬਰ 2 ਨੇ ਗਾਜ਼ੀਆਬਾਦ ਦੇ ਸੀ.ਬੀ.ਆਈ. ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਨਿਆਂਇਕ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਪਣੀ ਜ਼ਮਾਨਤ ਅਰਜ਼ੀ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਮਿਤੀ 15 ਦਸੰਬਰ, 2016 ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਦੁਆਰਾ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਇਕ ਹੋਰ ਜ਼ਮਾਨਤ ਅਰਜ਼ੀ ਮਿਤੀ 13 ਜਨਵਰੀ, 2017 ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਰਾਹੀਂ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਆਖਰਕਾਰ ਇਲਾਹਾਬਾਦ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਜ਼ਮਾਨਤ ਅਰਜ਼ੀ ਦਾਇਰ

ਕੀਤੀ ਗਈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਮਿਤੀ 09 ਮਾਰਚ, 2017 ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਰਾਹੀਂ ਮਨਜ਼ੂਰ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਜ਼ਮਾਨਤ ਮਨਜ਼ੂਰ ਕਰ ਲਈ ਗਈ।

6. ਉਪਰੋਕਤ ਤੋਂ ਇਹ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਨੰਬਰ 2 ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਅਧੀਨ ਘਟਨਾ ਸਿਰਫ ਇੱਕ ਹਾਦਸਾ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਸਦੀ ਪਤਨੀ ਦੀ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਸਰਕਾਰੀ ਵਕੀਲ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਹੈ ਕਿ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਨੰਬਰ 2 ਨੇ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਦਾ ਕਤਲ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਕਤ ਹਾਦਸੇ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਜੋ ਇਹ ਸਾਬਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ ਕਿ ਸਾਰਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ਮੌਤ ਉਕਤ ਹਾਦਸੇ ਵਿੱਚ ਹੋਈ ਸੀ।

7. ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਨੰਬਰ 2 ਅਨੁਸਾਰ ਜਦੋਂ ਮਿਤੀ 09 ਜੁਲਾਈ, 2015 ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਾਰ ਹਾਦਸੇ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਗਈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਹ ਚਲਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਪਤਨੀ ਸਾਰਾ ਸਿੰਘ ਵੀ ਉੱਥੇ ਬੈਠੀ ਸੀ ਤਾਂ ਉਹ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜ਼ਖਮੀ ਹੋ ਗਈ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਉਸਨੂੰ ਹਸਪਤਾਲ ਲਿਜਾਇਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਸਦੀ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ ਅਤੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਹਸਪਤਾਲ, ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮ੍ਰਿਤਕ ਐਲਾਨ ਦਿੱਤਾ। ਲਾਸ਼ ਦਾ ਪੋਸਟਮਾਰਟਮ ਕਰਵਾਇਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਰਿਪੋਰਟ ਅਨੁਸਾਰ ਮੌਤ ਦਾ ਕਾਰਨ ਉਕਤ ਹਾਦਸੇ ਵਿੱਚ ਮਿਲੀਆਂ ਸੱਟਾਂ ਸਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਾਰਾ ਸਿੰਘ ਦਾ ਅੰਤਿਮ ਸੰਸਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਮਿਤੀ 18 ਜੁਲਾਈ, 2015 ਨੂੰ ਪੋਸਟਮਾਰਟਮ ਰਿਪੋਰਟ 'ਤੇ ਸ਼ੱਕ ਕਰਦਿਆਂ ਐਫ.ਆਈ.ਆਰ. ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਦੋਸ਼ ਲਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਸਾਰਾ ਸਿੰਘ ਦਾ ਕਤਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਮਾਮਲੇ ਦੀ ਜਾਂਚ ਸੀ.ਬੀ.ਆਈ. ਨੂੰ ਸੌਂਪੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸੀ.ਬੀ.ਆਈ. ਨੇ ਕੇਂਦਰੀ ਸੜਕ ਖੋਜ ਸੰਸਥਾਨ (ਸੀ.ਆਰ.ਆਰ.ਆਈ.) ਤੋਂ ਰਿਪੋਰਟ, ਆਲ ਇੰਡੀਆ ਇੰਸਟੀਚਿਊਟ ਆਫ ਮੈਡੀਕਲ ਸਾਇੰਸਜ਼ (ਏਮਜ਼), ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਦੁਆਰਾ ਗਠਿਤ ਮੈਡੀਕਲ ਬੋਰਡ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ, ਕੇਂਦਰੀ ਫੋਰੈਂਸਿਕ ਸਾਇੰਸ ਲੈਬਾਰਟਰੀ (ਸੀ.ਐਫ.ਐਸ.ਐਲ.), ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਅਤੇ ਇੰਡੀਅਨ ਇੰਸਟੀਚਿਊਟ ਆਫ ਟੈਕਨਾਲੋਜੀ (ਆਈ.ਆਈ.ਟੀ.) ਤੋਂ ਰਿਪੋਰਟ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਅਤੇ ਅਗਲੇਰੀ ਜਾਂਚ

ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਚਾਰਜਸ਼ੀਟ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਅਤੇ ਫਿਰੋਜ਼ਾਬਾਦ ਦੀ ਸੀ.ਬੀ.ਆਈ. ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ।

8. ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਨੰਬਰ 2 ਨੂੰ ਮਿਤੀ 25 ਨਵੰਬਰ, 2016 ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਮਿਤੀ 09 ਮਾਰਚ, 2017 ਨੂੰ ਜ਼ਮਾਨਤ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਸਾਢੇ ਤਿੰਨ ਮਹੀਨੇ ਹਿਰਾਸਤ 'ਚ ਰਿਹਾ।

9. ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਵਿੱਚ ਜ਼ਮਾਨਤ ਦੀ ਅਰਜ਼ੀ ਦੇ ਸਮਰਥਨ ਵਿੱਚ ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਨੰਬਰ 2 ਦੁਆਰਾ ਸਥਾਪਤ ਕੇਸ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਦੋਸ਼ੀ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਪਤਨੀ ਨੇ ਲੇਹ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਬਣਾਈ ਸੀ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਉਹ ਫਿਰੋਜ਼ਾਬਾਦ ਪਹੁੰਚੇ ਤਾਂ ਮੁਲਜ਼ਮ ਨੇ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਤੋਂ ਇੱਕ ਛੋਟੀ ਸਕੂਲੀ ਲੜਕੀ ਸਾਈਕਲ 'ਤੇ ਆ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਤੇਜ਼ ਰਫਤਾਰ ਨਾਲ ਚਲਾਈ ਜਾ ਰਹੀ ਆਪਣੀ ਗੱਡੀ 'ਤੇ ਅਚਾਨਕ ਬ੍ਰੇਕ ਲਗਾਉਣੀ ਪਈ ਅਤੇ ਫਾੜ ਨੂੰ ਮੋੜ ਦਿੱਤਾ ਜਿਸ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਕਾਰ ਬੇਕਾਬੂ ਹੋ ਗਈ ਅਤੇ ਸੜਕ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਖੱਡ 'ਚ ਡਿੱਗ ਗਈ। ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਹੋਇਆ ਕਿ ਕਾਰ ਫਿਸਲ ਗਈ ਅਤੇ ਪਲਟ ਗਈ। ਇਹ ਵੀ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਘਟਨਾ ਦਾ ਕੋਈ ਚਸ਼ਮਦੀਦ ਗਵਾਹ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਸਬੂਤ ਸੀ ਜੋ ਸੀ.ਬੀ.ਆਈ. ਦੁਆਰਾ ਸੌਂਪੀ ਗਈ ਭੂਮਿਕਾ ਅਨੁਸਾਰ ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਨੰਬਰ 2 ਦੀ ਭਾਗੀਦਾਰੀ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੋਵੇ। ਸਰਕਾਰੀ ਵਕੀਲ ਨੇ ਜ਼ਮਾਨਤ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਦਿਆਂ ਸੀ.ਆਰ.ਆਰ.ਆਈ., ਏਮਜ਼, ਸੀ.ਐਫ.ਐਸ.ਐਲ. ਅਤੇ ਆਈ.ਆਈ.ਟੀ. ਦੀਆਂ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਖਿੱਚਿਆ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਇਹ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਦਰਸਾਉਣ ਲਈ ਸਪਸ਼ਟ ਸਬੂਤ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਇੱਕ ਹਾਦਸਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਨੰਬਰ 2 ਦੁਆਰਾ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਇੱਕ ਪੂਰਵ-ਯੋਜਨਾਬੱਧ ਕਤਲ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਸੀ। ਏਮਜ਼ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਸਾਰਾ ਸਿੰਘ ਦਾ ਪਹਿਲਾਂ ਗਲਾ ਘੁੱਟ ਕੇ ਕਤਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕ੍ਰਾਈਮ ਸੀਨ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ਹਾਦਸਾ ਅੰਤ ਦਾ ਬਿੰਦੂ ਬਣ ਗਿਆ ਸੀ।

ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਵੀ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਨੰਬਰ 2 ਦਾ ਤਿੰਨ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦਾ ਅਪਰਾਧਿਕ ਇਤਿਹਾਸ ਸੀ।

10. ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦਾ ਆਦੇਸ਼ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਸਿੱਟੇ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚਣ ਲਈ ਕਿ ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਨੰਬਰ 2 ਜ਼ਮਾਨਤ ਦਾ ਹੱਕਦਾਰ ਸੀ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਲੰਬਿਤ ਹੈ । ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਕਾਰਕ ਹਨ:

(a) ਪੋਸਟਮਾਰਟਮ ਦੀ ਵੀਡੀਓਗ੍ਰਾਫੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ।

(b) ਕਥਿਤ ਹਾਦਸੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਨੰਬਰ 2 ਨੇ ਮ੍ਰਿਤਕ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰਕ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਬਾਰੇ ਸੂਚਿਤ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਇਹ ਜਾਣਕਾਰੀ ਮਿਲਣ 'ਤੇ ਮ੍ਰਿਤਕ ਦੀ ਮਾਂ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ 'ਚ ਅਤੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਹੋਰ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ 'ਚ ਪੋਸਟਮਾਰਟਮ ਕਰਵਾਇਆ ਗਿਆ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਮ੍ਰਿਤਕ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਕਰੀਬੀ ਅਤੇ ਜਾਣਕਾਰ ਕੁਝ ਡਾਕਟਰ ਵੀ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਮੌਜੂਦ ਸਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੋਸਟਮਾਰਟਮ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਲਾਸ਼ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਤਸਵੀਰਾਂ ਲਈਆਂ ਸਨ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ ਨੇ ਪੋਸਟਮਾਰਟਮ ਨਾ ਹੋਣ ਦੀ ਵੀਡੀਓਗ੍ਰਾਫੀ ਨਾ ਹੋਣ 'ਤੇ ਕੋਈ ਇਤਰਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਉਠਾਇਆ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸ਼ੱਕ ਹੋਣ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ ਦੂਜੇ ਪੋਸਟਮਾਰਟਮ ਦੀ ਮੰਗ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ।

(c) ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਏਮਜ਼ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਦਾ ਸਬੰਧ ਹੈ ਇਹ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਫੋਟੋਆਂ 'ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਹੈ ਜੋ ਡਾਕਟਰਾਂ ਦੇ ਪੈਨਲ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਡਾਕਟਰਾਂ ਨੇ ਕਦੇ ਵੀ ਮ੍ਰਿਤਕ ਦੀ ਲਾਸ਼ ਦਾ ਕੋਈ ਪੋਸਟਮਾਰਟਮ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ।

(d) ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਚਸ਼ਮਦੀਦ ਗਵਾਹ ਵੇਰਵਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜੋ ਇਹ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਲੜਕੀ ਨੂੰ ਰਸਤੇ ਵਿੱਚ ਤਸੀਹੇ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸਨ ਜਾਂ ਧਮਕੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ ਜਾਂ ਉਹ ਜ਼ਖਮੀ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਅਸਪਸ਼ਟ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਏ ਗਏ ਹਨ ਪਰ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਸਹਾਇਕ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਂ ਦੇ।

(e) ਜਾਂਚ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸੀ.ਬੀ.ਆਈ. ਦੁਆਰਾ ਚਾਰਜਸ਼ੀਟ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਚਾਰਜਸ਼ੀਟ ਦਾ ਮੁੱਖ ਮੁੱਦਾ ਸਿਰਫ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ੀ ਸਬੂਤ ਹਨ ਨਾ ਕਿ ਕੋਈ ਚਸ਼ਮਦੀਦ ਗਵਾਹ ਦਾ ਬਿਆਨ। ਸੀ.ਬੀ.ਆਈ. ਕੋਲ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ੀ ਸਬੂਤ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਉਪਲਬਧ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਨੰਬਰ 2 ਵੱਲੋਂ ਜਾਂਚ ਵਿੱਚ ਰੁਕਾਵਟ ਪਾਉਣ ਜਾਂ ਸਬੂਤਾਂ ਨਾਲ ਛੇੜਛਾੜ ਕਰਨ ਜਾਂ ਜ਼ਮਾਨਤ 'ਤੇ ਰਿਹਾਅ ਹੋਣ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਧਮਕੀ ਦੇਣ ਦਾ ਕੋਈ ਸੰਭਾਵਿਤ ਖਦਸ਼ਾ ਨਹੀਂ ਹੈ।

(f) ਦੋਸ਼ੀ ਦੇ ਫਰਾਰ ਹੋਣ ਦੀ ਵੀ ਕੋਈ ਸੰਭਾਵਨਾ ਨਹੀਂ ਹੈ।

11. ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾ ਵੱਲੋਂ ਦਲੀਲ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਸ੍ਰੀ ਪ੍ਰਸ਼ਾਂਤ ਭੂਸ਼ਣ ਅਤੇ ਸੀ.ਬੀ.ਆਈ. ਵੱਲੋਂ ਦਲੀਲ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਵਧੀਕ ਸਾਲਿਸਿਟਰ ਜਨਰਲ ਸ੍ਰੀ ਮਨਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਮਾਹਰ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸੀ.ਆਰ.ਆਰ.ਆਈ., ਏਮਜ਼, ਸੀ.ਐਫ.ਐਸ.ਐਲ. ਅਤੇ ਆਈ.ਆਈ.ਟੀ. ਦੀਆਂ ਉਪਰੋਕਤ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲੋਂ ਇਹ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਸੀ.ਆਰ.ਆਰ.ਆਈ. ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿੱਚ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕਾਰ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਅਤੇ ਹਾਦਸੇ ਦੇ ਸਥਾਨ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਨੰਬਰ 2 ਦੁਆਰਾ ਦੱਸੇ ਅਨੁਸਾਰ ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਹਾਦਸੇ ਦੀ ਕੋਈ ਸੰਭਾਵਨਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਇਹ ਦੋਸ਼ੀ ਦੁਆਰਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਸੀ। ਏਮਜ਼ ਦੇ ਡਾਕਟਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਸੌਂਪੀ ਗਈ ਰਿਪੋਰਟ ਤੋਂ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਮੌਤ ਦਾ ਕਾਰਨ ਗਰਦਨ 'ਤੇ ਜਾਨਲੇਵਾ ਦਬਾਅ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਇਹ ਸੰਕੇਤ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ਮੌਤ ਹਾਦਸੇ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਸੀ ਬਲਕਿ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਨੇ ਗਲਾ ਘੁੱਟ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੀ.ਐਫ.ਐਸ.ਐਲ. ਅਤੇ ਆਈ.ਆਈ.ਟੀ. ਦੀਆਂ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਵੀ ਸਰਕਾਰੀ ਵਕੀਲ ਵੱਲੋਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਗਏ ਉਪਰੋਕਤ ਕੇਸ ਦੀ ਹਮਾਇਤ ਕਰਨ ਲਈ ਪੜ੍ਹੀਆਂ ਗਈਆਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਨੰਬਰ 2 ਦੁਆਰਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਥਿਤ ਹਾਦਸਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਝੂਠਾ ਕੇਸ ਬਣਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਸਾਰਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ਮੌਤ ਇੱਕ ਹਾਦਸੇ ਵਿੱਚ ਹੋਈ ਸੀ। ਇਹ ਵੀ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ ਕਿ

ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਨੰਬਰ 2 ਦੁਆਰਾ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਝੂਠਾ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਕਥਿਤ ਘਟਨਾ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦੋਵੇਂ ਉਕਤ ਕਾਰ ਵਿੱਚ ਬੈਠੇ ਸਨ ਅਤੇ ਇਹ ਕਿਵੇਂ ਸੰਭਵ ਹੈ ਕਿ ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਇੱਕ ਯਾਤਰੀ (ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸਾਰਾ ਸਿੰਘ) ਦਾ ਸਬੰਧ ਹੈ ਉਸਦੀ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ ਅਤੇ ਦੂਜੇ (ਭਾਵ ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਨੰਬਰ 2) ਨੂੰ ਮਾਮੂਲੀ ਸੱਟਾਂ ਵੀ ਨਹੀਂ ਲੱਗੀਆਂ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਇਹ ਦਰਸਾਉਣ ਲਈ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਚਾਰਜਸ਼ੀਟ ਝੂਠੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਵੀ ਰਿਕਾਰਡ 'ਤੇ ਆਇਆ ਹੈ ਕਿ ਦੋਸ਼ੀ ਹਿਸਟਰੀਸ਼ੀਟਰ ਹੈ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਰਿਵਾਰ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹੈ ਤਾਂ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੁਆਰਾ ਜ਼ਮਾਨਤ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ। ਸ਼੍ਰੀ ਭੂਸ਼ਣ ਨੇ ਆਪਣੀ ਦਲੀਲ ਦੇ ਸਮਰਥਨ ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਫੈਸਲਿਆਂ ਦਾ ਵੀ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਇਹ ਜ਼ਮਾਨਤ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਨ ਲਈ ਢੁਕਵਾਂ ਮਾਮਲਾ ਹੈ:

(i) **ਨੀਰੂ ਯਾਦਵ ਬਨਾਮ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਅਤੇ ਹੋਰ**[1]

"15. ਇਹ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇਹ ਬੱਦਲ ਰਹਿਤ ਅਸਮਾਨ ਵਾਂਗ ਸਾਫ਼ ਹੈ। ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਦੇ ਅਪਰਾਧਿਕ ਪਿਛੋਕੜਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਜੋ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਹੈ ਉਹ ਸਮਾਨਤਾ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ ਹੈ। ਜੁਰਮਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਇੱਕ ਇਤਿਹਾਸ-ਪੱਤਰ ਜੋ ਅਸੀਂ ਇੱਥੇ ਦੁਬਾਰਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਹ ਮਾਮੂਲੀ ਅਪਰਾਧ ਨਹੀਂ ਹਨ ਤਾਂ ਜੋ ਉਸਨੂੰ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿੱਚ ਨਾ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇ ਪਰ ਅਪਰਾਧ ਘਿਨਾਉਣੇ ਸੁਭਾਅ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਪਰ ਅਪਰਾਧ ਘਿਨਾਉਣੇ ਸੁਭਾਅ ਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਅਪਰਾਧ, ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਲਪਨਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ। ਅਜਿਹੇ ਮਾਮਲੇ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣਾਤਮਕ ਦਿਮਾਗ ਵਿੱਚ ਤੇਜ਼ ਮੀਂਹ ਦੀ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਵਾਲੇ ਗਰਜ ਅਤੇ ਬਿਜਲੀ ਪੈਦਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਕਾਨੂੰਨ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੇ ਦੋਸ਼ੀ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਮੰਨਦੇ ਹੋਏ ਨਿਆਂਪਾਲਿਕਾ ਤੋਂ ਸੁਚੇਤ ਰਹਿਣ ਦੀ ਉਮੀਦ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਵਿਵੇਕਸ਼ੀਲਤਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਨਾ ਕਿ ਸਨਕੀ ਢੰਗ ਨਾਲ।

---

[1] (2016) 15 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 422

xxx xxx xxx

(ii) **ਪ੍ਰਸੰਤਾ ਕੁਮਾਰ ਸਰਕਾਰ ਬਨਾਮ ਆਸ਼ੀਸ਼ ਚੈਟਰਜੀ ਅਤੇ ਹੋਰ**[2]

"9. ਸਾਡਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਆਦੇਸ਼ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਸਥਿਰ ਹੈ। ਇਹ ਅਫਸੋਸ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਅਦਾਲਤ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਜ਼ਮਾਨਤ ਦੇਣ ਜਾਂ ਰੱਦ ਕਰਨ ਲਈ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਗਏ ਆਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਖਲ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦਾ ਵੀ ਇਹ ਵੀ ਉਨਾ ਹੀ ਫਰਜ਼ ਬਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਨੁਕਤੇ 'ਤੇ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਫੈਸਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਨਿਰਧਾਰਤ ਬੁਨਿਆਦੀ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਦਿਆਂ ਆਪਣੇ ਵਿਵੇਕ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸਮਝਦਾਰੀ ਨਾਲ, ਸਾਵਧਾਨੀ ਨਾਲ ਅਤੇ ਸਖਤੀ ਨਾਲ ਕਰੇ। ਇਹ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੈਅ ਹੈ ਕਿ ਹੋਰ ਹਾਲਾਤਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਜ਼ਮਾਨਤ ਲਈ ਅਰਜ਼ੀ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਕਾਰਕ ਇਹ ਹਨ:

(i) ਕੀ ਇਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਨ ਲਈ ਕੋਈ ਮੁੱਢਲਾ ਜਾਂ ਵਾਜਬ ਆਧਾਰ ਹੈ ਕਿ ਦੋਸ਼ੀ ਨੇ ਅਪਰਾਧ ਕੀਤਾ ਸੀ;

(ii) ਦੋਸ਼ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਅਤੇ ਗੰਭੀਰਤਾ;

(iii) ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਏ ਜਾਣ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ ਸਜ਼ਾ ਦੀ ਤੀਬਰਤਾ;

(iv) ਜ਼ਮਾਨਤ 'ਤੇ ਰਿਹਾਅ ਹੋਣ 'ਤੇ ਦੋਸ਼ੀ ਦੇ ਫਰਾਰ ਹੋਣ ਜਾਂ ਭੱਜਣ ਦਾ ਖਤਰਾ;

(v) ਦੋਸ਼ੀ ਦਾ ਚਰਿੱਤਰ, ਵਿਵਹਾਰ, ਸਾਧਨ, ਸਥਿਤੀ ਅਤੇ ਸਥਿਤੀ;

(vi) ਅਪਰਾਧ ਦੇ ਦੁਹਰਾਉਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ;

(vii) ਗਵਾਹਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦਾ ਵਾਜਬ ਖਦਸ਼ਾ; ਅਤੇ

(viii) ਬੇਸ਼ਕ ਜ਼ਮਾਨਤ ਦੇਣ ਨਾਲ ਨਿਆਂ ਨੂੰ ਅਸਫਲ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦਾ ਖਤਰਾ।

[ਦੇਖੋ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਬਨਾਮ ਅਮਰਮਨੀ ਤ੍ਰਿਪਾਠੀ (ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. ਪੰਨਾ 31, ਪੈਰਾ 18), ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਸਿੰਘ ਭਾਟੀ ਬਨਾਮ ਐਨ.ਸੀ.ਟੀ. ਦਿੱਲੀ ਅਤੇ ਰਾਮ ਗੋਵਿੰਦ ਉਪਾਧਿਆਏ ਬਨਾਮ ਸੁਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ।]

10. ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਬੰਧਿਤ ਵਿਚਾਰਾਂ 'ਤੇ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੀ ਅਤੇ ਯੰਤਰਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜ਼ਮਾਨਤ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਕਤ ਆਦੇਸ਼ ਮਨ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਾ ਕਰਨ ਦੇ ਵਿਕਾਰ ਤੋਂ ਪੀੜਤ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿਸ ਨਾਲ ਇਹ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਮਸਰੂਰ ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਇੱਕ ਡਿਵੀਜ਼ਨ ਬੈਂਚ, ਜਿਸ ਦਾ ਸਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ (ਡੀ.ਕੇ. ਜੈਨ, ਜੇ.) ਮੈਂਬਰ ਸੀ ਉਸ ਨੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਕਿਹਾ: (ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. ਪੰਨਾ 290, ਪੈਰਾ 13)

"13... ਹਾਲਾਂਕਿ ਜ਼ਮਾਨਤ ਦੇਣ ਦੇ ਪੜਾਅ 'ਤੇ ਸਬੂਤਾਂ ਦੀ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਜਾਂਚ ਅਤੇ ਕੇਸ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਨੂੰ ਛੂਹਣ ਵਾਲੇ ਵਿਸਥਾਰਤ ਕਾਰਨਾਂ ਤੋਂ ਬਚਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜੋ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਪੱਖਪਾਤ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ਪਰ ਅਜਿਹੇ ਆਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲੀ ਨਜ਼ਰ ਵਿੱਚ ਇਹ ਸਿੱਟਾ ਕੱਢਣ ਦੇ ਕਾਰਨਾਂ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਦੇਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਕਿ ਜ਼ਮਾਨਤ ਕਿਉਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਜਿੱਥੇ ਦੋਸ਼ੀ 'ਤੇ ਗੰਭੀਰ ਅਹੁਦਾ ਕਰਨ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਹੈ।

(ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਰਾਜ ਬਨਾਮ ਰਿਤੇਸ਼, ਪੰਚਨਨ ਮਿਸ਼ਰਾ ਬਨਾਮ ਦਿਗੰਬਰ ਮਿਸ਼ਰਾ, ਵਿਜੇ ਕੁਮਾਰ ਬਨਾਮ ਨਰਿੰਦਰ ਅਤੇ ਅਨਵਰੀ ਬੇਗਮ ਬਨਾਮ ਸ਼ੇਰ ਮੁਹੰਮਦ ਵੀ ਦੇਖੋ।)

11. ਅਸੀਂ ਇਹ ਦੇਖਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਰੰਤ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਜ਼ਮਾਨਤ ਦੇਣ ਲਈ ਮੁਲਜ਼ਮ ਦੀ ਅਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣ ਦੌਰਾਨ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਉੱਪਰ ਦੱਸੇ ਮੂਲ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਮੌਜੂਦਾ ਮਾਮਲੇ 'ਚ ਦੋਸ਼ੀ 'ਤੇ ਦੋਸ਼ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਇਕ ਬਜ਼ੁਰਗ ਬੇਸਹਾਰਾ ਔਰਤ ਦਾ ਗਲਾ ਘੁੱਟ ਕੇ ਕਤਲ ਕਰਨ ਦਾ ਘਿਨਾਉਣਾ ਅਪਰਾਧ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਕਥਿਤ ਘਟਨਾ ਦੇ ਸਮੇਂ ਉਸ ਨੂੰ ਇਕ ਗੁਆਂਢੀ ਨੇ ਪੀੜਤ ਦੇ ਘਰੋਂ ਬਾਹਰ ਆਉਂਦਿਆਂ ਦੇਖਿਆ ਸੀ ਜਿਸ ਨਾਲ ਇਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਕਤਲ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਸਾਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੌਜੂਦਾ ਹਾਲਾਤ 'ਚ ਇਹ ਉਹ ਪੜਾਅ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਿਸ 'ਤੇ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਜ਼ਾਬਤਾ ਦੀ ਧਾਰਾ 439 ਤਹਿਤ ਜ਼ਮਾਨਤ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਉਦੋਂ ਜਦੋਂ ਅਜੇ ਤੱਕ ਦੋਸ਼ ਤੈਅ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ।

12. ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਵੱਲੋਂ ਪੇਸ਼ ਹੋਏ ਸੀਨੀਅਰ ਵਕੀਲ ਮਨਨ ਕੁਮਾਰ ਮਿਸ਼ਰਾ ਨੇ ਉਪਰੋਕਤ ਦਲੀਲਾਂ ਦਾ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਖੰਡਨ ਕੀਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮਾਹਰ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੀਆਂ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜਦੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇਹ ਸੰਕੇਤ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਰਿਪੋਰਟ ਨੇ ਕੋਈ ਅੰਤਮ ਅਤੇ ਨਿਰਣਾਇਕ ਰਾਏ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਸ ਤੱਥ 'ਤੇ ਬਹੁਤ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਇਹ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਮ੍ਰਿਤਕਾਂ ਦੀਆਂ 'ਫੋਟੋਆਂ' ਦੇ ਪੋਸਟਮਾਰਟਮ 'ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਹਨ ਨਾ ਕਿ 'ਮ੍ਰਿਤਕ ਦੀ ਲਾਸ਼' 'ਤੇ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਕਿਸੇ ਵੀ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਏਮਜ਼ ਦੇ ਡਾਕਟਰਾਂ ਦੀ ਰਾਏ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੈ ਮੌਤ ਦਾ ਕਾਰਨ ਦੱਸਦੇ ਸਮੇਂ ਮੈਡੀਕਲ ਬੋਰਡ ਨੇ ਖੁਦ ਚੇਤਾਵਨੀ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਦੀ ਜਾਂਚ ਦੇ ਸਥਿਤੀਗਤ ਸਬੂਤਾਂ ਨਾਲ ਇਸ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਉਸਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਦਲੀਲਾਂ ਨੂੰ ਦੁਹਰਾਇਆ ਜੋ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੁਆਰਾ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉੱਪਰ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਨੰਬਰ 2 ਨੂੰ ਜ਼ਮਾਨਤ ਦੇਣ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਵਿਵੇਕ ਦੀ ਸਹੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਅੱਗੇ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਇੱਕ ਵਾਰ ਜਦੋਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਵੇਕ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਇਹ ਨਹੀਂ ਦਿਖਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਕਿ ਇਹ ਗਲਤ ਹੈ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਇਸ ਵਿੱਚ ਦਖਲ ਨਹੀਂ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਸਮਰਥਨ ਵਿੱਚ ਉਸਨੇ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਫੈਸਲਿਆਂ 'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ:

(i) **ਟੋਮਾਸੋ ਬਰੂਨੋ ਅਤੇ ਹੋਰ ਬਨਾਮ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ**[3]:

"36. ਦੂਜੀ ਪੋਸਟਮਾਰਟਮ ਰਿਪੋਰਟ Ext. Ka-11 ਵਿੱਚ ਸੜਨ ਦੇ ਸੰਕੇਤਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕੋਈ ਤਬਦੀਲੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਦੂਜੀ ਪੋਸਟਮਾਰਟਮ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿੱਚ ਦੁਹਰਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮੌਤ ਦਾ ਕਾਰਨ "ਗਲਾ ਘੁੱਟਣ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਸਾਹ ਘੁੱਟਣਾ" ਹੈ। ਡਾਕਟਰੀ ਰਾਏ ਅਨੁਸਾਰ ਅਜਿਹਾ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗਲਾ ਘੁੱਟਣ ਲਈ ਇੱਕ ਸਖਤ ਪਦਾਰਥ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਾਹ ਘੁੱਟਣ ਕਾਰਨ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਕਮਰੇ ਤੋਂ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਸਖਤ ਜਾਂ ਬੁਰਾ ਪਦਾਰਥ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ ਜਾਂ ਜ਼ਬਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਡਾਕਟਰਾਂ ਨੂੰ ਅੰਦਰੂਨੀ ਸੱਟਾਂ ਦੇ ਕੋਈ ਸਰੀਰਕ ਚਿੰਨ੍ਹ ਨਹੀਂ ਮਿਲੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਟਿਸ਼ੂ ਵਿੱਚ ਖੂਨ ਦਾ ਕੋਈ ਵਾਧੂ ਵਹਿਣਾ ਜਾਂ ਅੰਦਰੂਨੀ ਮਾਸਪੇਸ਼ੀਆਂ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਸੱਟ।

37. ਪੋਸਟਮਾਰਟਮ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ Ext. Ka-10 ਅਤੇ Ka -11 ਅਤੇ PWs10 ਅਤੇ 11 ਦੇ ਸਬੂਤ ਸਾਡੇ ਵਿਚਾਰ ਵਿੱਚ ਗਲਾ ਘੁੱਟਣ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਸਾਹ ਘੁੱਟਣ ਕਾਰਨ ਮੌਤ ਦੇ ਕਾਰਨ ਬਾਰੇ ਵਾਜਬ ਸ਼ੱਕ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਆਓ ਅਸੀਂ ਮ੍ਰਿਤਕ ਫਰਾਂਸਿਸਕੋ ਮੌਂਟਿਸ ਦੇ ਸਰੀਰ 'ਤੇ ਪਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਸੱਟਾਂ ਅਤੇ ਗਲਾ ਘੁੱਟਣ ਦੇ ਲੱਛਣਾਂ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰੀਏ। ਮੋਦੀ ਦੇ ਮੈਡੀਕਲ ਨਿਆਂ ਸ਼ਾਸਤਰ ਅਤੇ ਟੌਕਸੀਕੋਲੋਜੀ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ 24 ਵਾਂ ਸੰਸਕਰਣ 2011, ਪੰਨਾ 453 ਗਲਾ ਘੁੱਟਣ ਦੇ ਲੱਛਣ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਦੱਸੇ ਗਏ ਹਨ:

---

[3] (2015) 7 ਐਸਸੀਸੀ 178

"(b) ਸਾਹ ਘੁੱਟਣ ਕਾਰਨ ਦਿਖਾਈ ਦੇਣਾ - ਚਿਹਰਾ ਫੁੱਲਿਆ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਸਾਇਨੋਸਿਸ ਹੈ ਅਤੇ ਪੈਟੇਚਿਆ ਨਾਲ ਨਿਸ਼ਾਨਬੱਧ ਹੈ। ਅੱਖਾਂ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਅਤੇ ਖੁੱਲ੍ਹੀਆਂ ਹਨ। ਕੁਝ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਉਹ ਬੰਦ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਕੰਨਜਕਟਿਵਾ ਭੀੜਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ

ਪੁਤਲੀਆਂ ਫੈਲੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਪੇਟੇਚੀਆ ਪਲਕਾਂ ਅਤੇ ਕੰਜੰਕਟਿਵਾ ਵਿੱਚ ਵੇਖੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਬੁੱਲ੍ਹ ਨੀਲੇ ਹਨ। ਖੂਨੀ ਫੋਮ ਮੂੰਹ ਅਤੇ ਨੱਕ ਤੋਂ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਈ ਵਾਰ ਮੂੰਹ, ਨੱਕ ਅਤੇ ਕੰਨਾਂ ਤੋਂ ਸ਼ੁੱਧ ਖੂਨ ਦੇ ਮੁੱਦੇ ਨਿਕਲਦੇ ਹਨ । ਖ਼ਾਸਕਰ ਜੇ ਵੱਡੀ ਹਿੰਸਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਜੀਭ ਅਕਸਰ ਸੋਜਦੀ, ਸੱਟਾਂ, ਬਾਹਰ ਨਿਕਲੀ ਅਤੇ ਗੂੜ੍ਹੇ ਰੰਗ ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਵਾਧੂ ਧੱਬੇ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕਦੇ-ਕਦਾਈਂ ਦੰਦਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕੱਟਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਗਰਦਨ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਹਿੱਸੇ 'ਤੇ ਸੱਟ ਲੱਗਣ ਦੇ ਸਬੂਤ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਹੱਥ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦੱਬੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਜਣਨ ਅੰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਭੀੜ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਪਿਸ਼ਾਬ, ਮਲ ਅਤੇ ਸੇਮੀਨਲ ਤਰਲ ਦਾ ਨਿਕਾਸ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

(ii) **ਅੰਦਰੂਨੀ ਦਿੱਖ**: - ਦਿਮਾਗ ਅਤੇ ਛਾਤੀ ਦੇ ਅੰਗਾਂ ਨੂੰ ਹਟਾਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਗਰਦਨ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀਆਂ ਬਣਤਰਾਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖੂਨ ਗਰਦਨ ਤੋਂ ਖੂਨ ਦੀਆਂ ਨਾੜੀਆਂ ਤੱਕ ਨਿਕਲ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਲਿਗਚਰ ਮਾਰਕ ਜਾਂ ਉਂਗਲ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨਾਂ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਗਰਦਨ ਦੀਆਂ ਨਾਲ ਲੱਗਦੀਆਂ ਮਾਸਪੇਸ਼ੀਆਂ ਵਿੱਚ ਚਮੜੀ ਦੇ ਹੇਠਲੇ ਟਿਸ਼ੂਆਂ ਵਿੱਚ ਖੂਨ ਦਾ ਵਾਧੂ ਵਹਿਣ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਲੇਸਡ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਕਈ ਵਾਰ ਕੈਰੋਟਿਡ ਧਮਣੀਆਂ ਦੇ ਸ਼ੀਥ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰੂਨੀ ਕੋਟਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕੰਧਾਂ ਵਿੱਚ ਖੂਨ ਦੇ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਹਾਇਓਇਡ ਹੱਡੀ ਦਾ ਕੋਰਨੂਆ ਥਾਇਰਾਇਡ ਕਾਰਟਿਲੇਜ ਦੇ ਉੱਤਮ ਕੋਰਨੂਆ ਨਾਲ ਵੀ ਟੁੱਟ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪਰ ਸਰਵਾਈਕਲ ਵਰਟੇਬਰਕ ਦਾ ਫਰੈਕਚਰ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਸੀਟੂ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਗਰਦਨ ਵਿੱਚ ਵਿਛੋੜੇ ਵਾਲੀਆਂ ਕਲਾਕ੍ਰਿਤੀਆਂ ਤੋਂ ਵੱਖ ਕਰਨਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

(ਮੂਲ ਵਿੱਚ ਜ਼ੋਰ)

xxx xxx xxx

40. ਅਦਾਲਤਾਂ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮਾਹਰਾਂ ਦੇ ਸਬੂਤਾਂ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰਤਾ ਦੀ ਵਧੇਰੇ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਦੇਖਦੀਆਂ ਹਨ ਪਰ ਇਹ ਵੀ ਓਨਾ ਹੀ ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ ਅਦਾਲਤਾਂ ਮਾਹਰਾਂ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ

ਦੁਆਰਾ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਰਦੇਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀਆਂ। ਖ਼ਾਸਕਰ ਜੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਲਾਪਰਵਾਹ ਅਤੇ ਅਸਥਿਰ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਸਹਿਮਤ ਹਾਂ ਕਿ ਇੱਕ ਮਾਹਰ ਰਾਏ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅੰਤਮ ਸਿੱਟੇ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚਣ ਵਿੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨਾ ਹੈ ਪਰ ਅਜਿਹੀ ਰਿਪੋਰਟ ਨਿਰਣਾਇਕ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਅਦਾਲਤ ਰਿਪੋਰਟ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰੇਗੀ ਇਸ ਨੂੰ ਰਿਕਾਰਡ 'ਤੇ ਮੌਜੂਦ ਹੋਰ ਸਬੂਤਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਜੋੜ ਕੇ ਪੜ੍ਹੇਗੀ ਅਤੇ ਫਿਰ ਆਪਣੀ ਅੰਤਮ ਰਾਏ ਬਣਾਵੇਗੀ ਕਿ ਕੀ ਅਜਿਹੀ ਰਿਪੋਰਟ ਨਿਰਭਰਤਾ ਦੇ ਯੋਗ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਪੋਸਟਮਾਰਟਮ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਵਿੱਚ ਦੱਸੀ ਗਈ ਮੌਤ ਦੇ ਕਾਰਨਾਂ ਬਾਰੇ ਗੰਭੀਰ ਸ਼ੱਕ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

(ii) **ਸਿੱਧਾਰਾਮ ਸਤਲਿੰਗੱਪਾ ਮਹੇਤਰਾ ਬਨਾਮ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਰਾਜ ਅਤੇ ਹੋਰ 4:**

"87. ਦੋਸ਼ੀ ਵਿਰੁੱਧ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਦੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਇਹ ਪਹਿਲੂ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਦੇ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਝੂਠੀ ਜਾਂ ਬੇਤੁਕੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਦਰਜ ਕਰਵਾਈ ਹੈ। ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਇਸ ਤੱਥ ਦੀ ਵੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਦੋਸ਼ੀ ਅਤੇ ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾ ਵਿਚਾਲੇ ਕੋਈ ਪਰਿਵਾਰਕ ਝਗੜਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾ ਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦੱਸਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਝੂਠੀ ਜਾਂ ਬੇਤੁਕੀ ਪਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਵਿਰੁੱਧ ਕਾਨੂੰਨ ਅਨੁਸਾਰ ਸਖਤ ਕਾਰਵਾਈ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਜੇਕਰ ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾ ਅਤੇ ਜਾਂਚ ਅਧਿਕਾਰੀ ਵਿਚਾਲੇ ਮਿਲੀਭੁਗਤ ਸਾਬਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਜਾਂਚ ਅਧਿਕਾਰੀ ਖਿਲਾਫ ਕਾਨੂੰਨ ਅਨੁਸਾਰ ਕਾਰਵਾਈ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ।

88. ਦੋਸ਼ ਦੀ ਗੰਭੀਰਤਾ ਅਤੇ ਦੋਸ਼ੀ ਦੀ ਸਹੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨੂੰ ਸਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸਮਝਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੂੰ ਕੇਸ ਡਾਇਰੀ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਜਾਇਜ਼ ਕਾਰਨਾਂ ਨੂੰ ਰਿਕਾਰਡ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਾਰਨ ਮੁਲਜ਼ਮ ਦੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਅਸਾਧਾਰਣ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਬਾਅਦ ਕਾਰਨਾਂ ਨੂੰ ਰਿਕਾਰਡ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਜ਼ਮਾਨਤ ਅਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣ ਦੌਰਾਨ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਦੀਆਂ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਅਤੇ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਦਾ ਵੀ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਸਹੀ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ।

89. ਅਦਾਲਤਾਂ ਲਈ ਇਹ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕੇਸ ਦੇ ਤੱਥਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਪੂਰਵਕ ਅਤੇ ਪੂਰੀ ਸਟੀਕਤਾ ਨਾਲ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕਰਨ। ਵਿਵੇਕ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਉਪਲਬਧ ਸਮੱਗਰੀ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕੇਸ ਦੇ ਤੱਥਾਂ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਜਿੱਥੇ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਦੋਸ਼ੀ ਜਾਂਚ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਜਾਂਚ ਏਜੰਸੀ ਨਾਲ ਪੂਰਾ ਸਹਿਯੋਗ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਫਰਾਰ ਹੋਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਉਸ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿੱਚ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਤੋਂ ਬਚਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

xxx xxx xxx

115. ਜੋਗਿੰਦਰ ਕੁਮਾਰ ਕੇਸ [(1994) 4 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 260: 1994 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. (ਸੀ.ਆਰ.ਆਈ.) 1172] ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਤਿੰਨ ਜੱਜਾਂ ਦੇ ਬੈਂਚ ਨੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪੁਲਿਸ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਤੀਜੀ ਰਿਪੋਰਟ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਇਹ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਪੁਲਿਸ ਦੁਆਰਾ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰੀਆਂ ਦੀ ਗੁਣਵੱਤਾ ਵਿੱਚ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰੀ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਪੁਲਿਸ ਵਿੱਚ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦੇ ਮੁੱਖ ਸਰੋਤਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਰਿਪੋਰਟ ਵਿੱਚ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕੁੱਲ ਮਿਲਾ ਕੇ, ਲਗਭਗ 60% ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰੀਆਂ ਜਾਂ ਤਾਂ ਬੇਲੋੜੀਆਂ ਸਨ ਜਾਂ ਅਣਉਚਿਤ ਸਨ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀ ਗੈਰ-ਵਾਜਬ ਪੁਲਿਸ ਕਾਰਵਾਈ ਜੇਲ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖਰਚੇ ਦਾ 43.2% ਸੀ।

---

[4] (2011) 1 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 694

116. ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਕੀਮਤੀ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਉਦੋਂ ਹੀ ਰੋਕਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਇਹ ਕੇਸ ਦੇ ਅਜੀਬ ਤੱਥਾਂ ਅਤੇ ਹਾਲਾਤਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੋ ਜਾਵੇ।

117. ਜੇ ਰਾਜ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸੁਝਾਵਾਂ 'ਤੇ ਸਹੀ ਪਰਿਪੇਖ ਵਿੱਚ ਵਿਚਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ਦੋਸ਼ੀ ਦੀ ਨਿੱਜੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨੂੰ ਨਿਯਮਿਤ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਘਟਾਉਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਇਹ ਸੁਝਾਅ ਕੇਵਲ ਉਦਾਹਰਣ ਹਨ ਅਤੇ ਸੰਪੂਰਨ ਨਹੀਂ ਹਨ:

(1) ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਜਾਂਚ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਦਾ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਿਓ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਦੋਸ਼ੀ ਜਾਂਚ ਏਜੰਸੀ ਨਾਲ ਸਹਿਯੋਗ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਤਾਂ ਹੀ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ।

(2) ਜਾਂ ਤਾਂ ਪਾਸਪੋਰਟ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਹੋਰ ਸਬੰਧਤ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਜਾਇਦਾਦਾਂ ਦੇ ਮਾਲਕੀ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਜਾਂ ਦੋਸ਼ੀ ਦੀਆਂ ਫਿਕਸਡ ਡਿਪਾਜ਼ਿਟ ਰਸੀਦਾਂ/ ਸ਼ੇਅਰ ਸਰਟੀਫਿਕੇਟ ਜ਼ਬਤ ਕਰੋ।

(3) ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਬਾਂਡ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਦਾ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਿਓ।

(4) ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਕਈ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਜ਼ਮਾਨਤ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕਰਨ ਦਾ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੋ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕੇਸ ਦੇ ਤੱਥਾਂ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਨ।

(5) ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਇਹ ਹਲਫਨਾਮਾ ਦੇਣ ਦਾ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਜਗ੍ਹਾ ਦਾ ਦੌਰਾ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ ਜਿੱਥੇ ਗਵਾਹ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਜੋ ਸਬੂਤਾਂ ਨਾਲ ਛੇੜਛਾੜ ਜਾਂ ਨਿਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਤੋਂ ਬਚਿਆ ਜਾ ਸਕੇ।

(6) ਜਾਂਚ ਦੌਰਾਨ ਬੈਂਕ ਖਾਤਿਆਂ ਨੂੰ ਥੋੜ੍ਹੇ ਸਮੇਂ ਲਈ ਫ੍ਰੀਜ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ।

118. ਜੇ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਤਾਂ ਕੇਸ ਦੇ ਤੱਥਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਉਸ ਘਟਨਾ ਵਿੱਚ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੂੰ ਕੇਸ ਡਾਇਰੀ ਵਿੱਚ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੁਲਜ਼ਮ ਦੀ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰੀ ਦੇ ਕਾਰਨਾਂ ਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦਰਜ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਪਰ ਅਸਾਧਾਰਣ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਜਿੱਥੇ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਤੁਰੰਤ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕਰਨਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ

ਹੈ। ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰੀ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਬਾਅਦ ਕਾਰਨ ਨੂੰ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਨੁਕਸਾਨ ਦੇ ਕੇਸ ਡਾਇਰੀ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਅਜਿਹਾ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਦੁਆਰਾ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਕਾਰਨਾਂ ਦੀ ਰੌਸ਼ਨੀ ਵਿੱਚ ਜ਼ਮਾਨਤ ਦੇਣ ਜਾਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰਨ ਦੇ ਕੇਸ 'ਤੇ ਸਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ।

119. ਸੀ.ਆਰ.ਪੀ.ਸੀ. ਦੀ ਧਾਰਾ 438 ਅਧੀਨ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨਾ ਇੱਕ ਜੱਜ ਦਾ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਨਿਆਂਇਕ ਕੰਮ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਕੁਝ ਤਜਰਬੇ ਅਤੇ ਚੰਗੇ ਟਰੈਕ ਰਿਕਾਰਡ ਵਾਲੇ ਨਿਆਂਇਕ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਸੌਂਪਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਅਗਾਊਂ ਜ਼ਮਾਨਤ ਅਰਜ਼ੀਆਂ ਵਿੱਚ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਆਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਅਕਤੀ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਦੋਵਾਂ ਦੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਦਿਲਚਸਪੀ ਹੈ।

120. ਆਪਣੀਆਂ ਨਿਆਂਇਕ ਅਕਾਦਮੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਹਾਈ ਕੋਰਟਾਂ ਲਈ ਇਹ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ 'ਤੇ ਮਾਹਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਵਰਕਸ਼ਾਪਾਂ, ਸੰਮੇਲਨਾਂ, ਸੈਮੀਨਾਰਾਂ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਣਾਂ ਦਾ ਆਯੋਜਨ ਕਰਨ ਤਾਂ ਜੋ ਨਿਆਂਇਕ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ, ਪੁਲਿਸ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਜਾਂਚ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਸਮਾਜਿਕ ਹਿੱਤਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਨੂੰ ਸਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸਮਝ ਸਕਣ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਆਜ਼ਾਦੀ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਹਿੱਤਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਵਧੀਆ ਸੰਤੁਲਨ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣਾ ਸਿੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

121. ਨਿਆਂਇਕ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੀ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਧਾਰਤ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਉਹ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਆਜ਼ਾਦੀ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਹਿੱਤਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਸੰਤੁਲਨ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣ ਦੇ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹਨ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਮੀਆਂ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭਵਿੱਖ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰਾਤਮਕ ਉਪਾਅ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਜ਼ਮਾਨਤ ਦੇਣ ਜਾਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਸਾਰਾ ਵਿਵੇਕ ਨਿਆਂਇਕ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ 'ਤੇ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਸਬੰਧਤਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜ਼ਮਾਨਤ ਦੇਣ ਜਾਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰਨ ਨੂੰ ਮੂਲ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਹਰੇਕ ਕੇਸ ਦੇ ਤੱਥਾਂ ਅਤੇ ਹਾਲਾਤਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰਿਆ ਜਾਵੇ।

122. ਸਾਡੇ ਵਿਚਾਰ ਅਨੁਸਾਰ ਸਿਬੀਆ ਕੇਸ [(1980) 2 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 565: 1980 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. (Cri) 465] ਵਿੱਚ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਬੈਂਚ ਨੇ ਸੀ.ਆਰ.ਪੀ.ਸੀ. ਦੀ ਧਾਰਾ 438 ਤਹਿਤ ਅਗਾਊਂ ਜ਼ਮਾਨਤ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਦੇ ਲਗਭਗ ਸਾਰੇ ਪਹਿਲੂਆਂ ਨਾਲ ਵਿਆਪਕ ਤੌਰ ਤੇ ਨਜਿੱਠਿਆ ਹੈ। ਛੋਟੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਵਾਲੇ ਬੈਂਚਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਧਿਰਾਂ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨ ਵਕੀਲਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕਈ ਫੈਸਲਿਆਂ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਅਦਾਲਤਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਅਗਾਊਂ ਜ਼ਮਾਨਤ ਸਿਰਫ ਸੀਮਤ ਮਿਆਦ ਦੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਸ ਮਿਆਦ ਜਾਂ ਮਿਆਰੀ ਮਿਆਦ ਦੀ ਮਿਆਦ ਖਤਮ ਹੋਣ 'ਤੇ ਅਗਾਊਂ ਜ਼ਮਾਨਤ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣ ਲਈ ਨਿਯਮਤ ਅਦਾਲਤ 'ਤੇ ਛੱਡ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਿਬੀਆ ਕੇਸ [(1980) 2 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 565: 1980 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. (Cri) 465] ਵਿੱਚ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਬੈਂਚ ਦੁਆਰਾ ਲਏ ਗਏ ਵਿਚਾਰ ਦੇ ਉਲਟ ਹੈ। ਪਿਛਲੇ ਪੈਰਾ ਵਿੱਚ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੁਆਰਾ ਧਾਰਾ 438 ਸੀ.ਆਰ.ਪੀ.ਸੀ. ਦੇ ਤਹਿਤ ਕੋਈ ਸੀਮਾ ਦੀ ਕਲਪਨਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਬੈਂਚ ਨੇ ਸਹੀ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਧਾਰਾ 438 ਨੂੰ ਮੁੜ ਲਿਖਣ ਦਾ ਕੋਈ ਜਾਇਜ਼ ਕਾਰਨ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ਨਾ ਕਿ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਜਾਂ ਸੈਸ਼ਨ ਕੋਰਟ ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਵਿਵੇਕ ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਅਤੇ ਦਾਇਰੇ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਬਲਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਸੀਮਤ ਕਰਨ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਨਾਲ।

123. ਸਿਬੀਆ ਕੇਸ [(1980) 2 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 565: 1980 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. (Cri) 465] ਵਿੱਚ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਬੈਂਚ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਐਲਾਨ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ ਅਗਾਊਂ ਜ਼ਮਾਨਤ ਦੀ ਉਮਰ ਨੂੰ ਸੀਮਤ ਕਰਨਾ ਸਹੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਜਦੋਂ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅਗਾਊਂ ਜ਼ਮਾਨਤ ਸੀਮਤ ਮਿਆਦ ਲਈ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਜ਼ਮਾਨਤ ਲਈ ਨਿਯਮਤ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਅਰਜ਼ੀ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕਿ ਸੀ.ਆਰ.ਪੀ.ਸੀ. ਦੀ ਧਾਰਾ 438 ਦੀ ਉਮਰ ਉਸ ਸੀਮਤ ਮਿਆਦ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ। ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਸੀਮਾ ਦੀ ਕਲਪਨਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਸਿਬੀਆ ਕੇਸ [(1980) 2 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 565: 1980 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. (Cri)

465] ਵਿੱਚ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਬੈਂਚ ਨੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਧਾਰਾ 438 ਸੀ.ਆਰ.ਪੀ.ਸੀ. ਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਲਿਖਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਬੈਂਚ ਵੱਲੋਂ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਐਲਾਨ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ ਸੀ.ਆਰ.ਪੀ.ਸੀ. ਦੀ ਧਾਰਾ 438 ਤਹਿਤ ਜ਼ਮਾਨਤ ਦੇਣ ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਦੀ ਉਮਰ ਨੂੰ ਘੱਟ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ।

124. ਸਿਬੀਆ ਕੇਸ [(1980) 2 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 565:1980 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. (Cri) 465] ਵਿੱਚ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਬੈਂਚ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਦਾ ਅਨੁਪਾਤ ਸ਼ਾਇਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲਾਰਡਸ਼ਿਪਾਂ ਦੇ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਸੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਲਾਉਦੀਨ ਅਬਦੁਲਸਮਦ ਸ਼ੇਖ ਬਨਾਮ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਰਾਜ [(1996) 1 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 667 : 1996 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. (Cri) 198], ਕੇ.ਐਲ. ਵਰਮਾ ਬਨਾਮ ਰਾਜ [(1998] 9 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 348; 1998 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. (Cri) 1031), ਅਦਰੀ ਧਰਨ ਦਾਸ ਬਨਾਮ ਪੱਛਮ ਬੰਗਾਲ ਰਾਜ [(2005) 4 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 303 : 2005 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. (Cri) 933] ਅਤੇ ਸੁਨੀਤਾ ਦੇਵੀ ਬਨਾਮ ਬਿਹਾਰ ਰਾਜ [(2005) 1 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 608 : 2005 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. (Cri) 435]।"

13. ਅਸੀਂ ਕੇਸ ਦੇ ਰਿਕਾਰਡ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਦਲੀਲਾਂ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ-ਵਟਾਂਦਰਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਅਸੀਂ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਉਸ ਆਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਚਿੰਤਤ ਹਾਂ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਨੰਬਰ 2 ਨੂੰ ਜ਼ਮਾਨਤ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ । ਅਜਿਹੇ ਆਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਖਲ ਅੰਦਾਜ਼ੀ ਦੇ ਸੀਮਤ ਦਾਇਰੇ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਾਪਦੰਡਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਅਜਿਹੇ ਆਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਸਾਡਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਨੰਬਰ 2 ਨੂੰ ਜ਼ਮਾਨਤ ਦੇਣ ਲਈ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਕਾਰਨ ਇਸ ਨੂੰ ਵਿਗਾੜ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਆਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ ਤੋਂ ਇਹ ਸਮਝਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਜ਼ਮਾਨਤ ਅਰਜ਼ੀ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਸਬੰਧਤ ਕਾਰਕਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ। ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਕਿ ਜਿਸ ਅਪਰਾਧ ਨਾਲ ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਨੰਬਰ 2 'ਤੇ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਉਹ ਗੰਭੀਰ

ਹੈ। ਜੇ ਜ਼ਮਾਨਤ ਦੇਣ ਨੂੰ ਜਾਇਜ਼ ਠਹਿਰਾਉਣ ਵਾਲੇ ਹੋਰ ਭਾਰੀ ਹਾਲਾਤ ਹਨ ਤਾਂ ਇਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ ਜ਼ਮਾਨਤ ਦੇ ਲਾਭ ਤੋਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਆਧਾਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਾਰਕਾਂ 'ਤੇ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਹੈ ਜੋ ਪੈਰਾ 9 ਵਿੱਚ ਉੱਪਰ ਦੁਬਾਰਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਕਿ ਅਪੀਲਕਰਤਾਵਾਂ ਦੇ ਵਕੀਲ ਨੇ ਸੀ.ਆਰ.ਆਰ.ਆਈ., ਏਮਜ਼, ਸੀ.ਐਫ.ਐਸ.ਐਲ. ਅਤੇ ਆਈ.ਆਈ.ਟੀ. ਦੀਆਂ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਦਾ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਮੁੱਲ ਦੀ ਅਜੇ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਬਾਕੀ ਹੈ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਜਦੋਂ ਇਹ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਘਟਨਾ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਬਾਅਦ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਧਿਐਨਾਂ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਏਮਜ਼ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਫੋਟੋਆਂ 'ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਹੈ ਨਾ ਕਿ ਮ੍ਰਿਤਕ ਦੀ ਲਾਸ਼ ਦੇ ਪੋਸਟਮਾਰਟਮ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਨੰਬਰ 2 ਦੇ ਵਿਦਵਾਨ ਵਕੀਲ ਨੇ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਕਿ ਏਮਜ਼ ਨੇ ਕੋਈ ਨਿਰਣਾਇਕ ਰਾਏ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੋਰ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਇਹੀ ਸਥਿਤੀ ਹੈ। ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਪੜਾਅ 'ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਦੀ ਡੂੰਘਾਈ ਨਾਲ ਜਾਂਚ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਅਭਿਆਸ ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਇਹ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਰਿਪੋਰਟ ਦੇ ਨਿਰਮਾਤਾਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸਾਬਤ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਲਟ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇੱਕ ਅਪਰਾਧਿਕ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਜਿੱਥੇ ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਨੰਬਰ 2 'ਤੇ ਕਤਲ ਕਰਨ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਰਕਾਰੀ ਵਕੀਲ 'ਤੇ ਇਹ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਦਾ ਬੋਝ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ਮੌਤ ਇੱਕ ਕਤਲ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹ ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਨੰਬਰ 2 ਹੈ ਜਿਸਨੇ ਉਕਤ ਕਤਲ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਕਥਿਤ ਹਾਦਸੇ ਬਾਰੇ ਉਸ ਦਾ ਬਚਾਅ ਸਿਰਫ ਇਕ ਕਾਰਕ ਹੈ ਜਿਸ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਕੀ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਅਜਿਹੀ ਕਹਾਣੀ ਸਹੀ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਇਸ ਦਾ ਕੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੈ। ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਯਾਦ ਰੱਖਣਾ ਪਵੇਗਾ ਕਿ ਇਸ ਸਮੇਂ ਸੀਮਤ ਸਵਾਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਜ਼ਮਾਨਤ ਦੇਣ ਲਈ ਆਪਣੇ ਵਿਵੇਕ ਦੀ ਸਹੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਹੈ।

14. ਸਾਡਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਨੰਬਰ 2 ਨੂੰ ਜ਼ਮਾਨਤ ਦਿੰਦੇ ਸਮੇਂ ਸੰਬੰਧਿਤ ਕਾਰਕਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਆਦੇਸ਼ ਇਕ ਬੋਲਣ ਵਾਲਾ ਆਦੇਸ਼ ਵੀ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਕਾਰਨ ਹਨ ਜੋ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਸੰਖੇਪ ਵਿਚ ਦਿੱਤੇ

ਜਾਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ ਕਿ ਵਿਚਾਰ ਅਧੀਨ ਕੈਦੀ ਜ਼ਮਾਨਤ ਦਾ ਹੱਕਦਾਰ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਲਈ ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨ ਵਕੀਲ ਦੁਆਰਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਫੈਸਲਾ ਇਸ ਕੇਸ ਦੇ ਤੱਥਾਂ 'ਤੇ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਅਸੀਂ **ਦਾਤਾਰਾਮ ਸਿੰਘ ਬਨਾਮ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਅਤੇ ਹੋਰ**[5] ਦੇ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਮਿਤੀ 06 ਫਰਵਰੀ, 2018 ਦੇ ਇੱਕ ਤਾਜ਼ਾ ਫੈਸਲੇ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦੇ ਸਕਦੇ ਹਾਂ **ਜਿਸ** ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ (ਮਦਨ ਬੀ ਲੋਕੁਰ, ਜੇ.) ਰਾਹੀਂ ਬੋਲਦਿਆਂ ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਢੁਕਵੀਆਂ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਸਨ:

---

[5] (2018) 3 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 22

"2. ਅਪਰਾਧਿਕ ਨਿਆਂ ਸ਼ਾਸਤਰ ਦਾ ਇੱਕ ਬੁਨਿਆਦੀ ਸਿਧਾਂਤ ਨਿਰਦੋਸ਼ਤਾ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਹੈ ਜਿਸਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਪਾਏ ਜਾਣ ਤੱਕ ਨਿਰਦੋਸ਼ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਸਾਡੇ ਅਪਰਾਧਕ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੀਆਂ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਹਨ ਜਿੱਥੇ ਕੁਝ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਪਰਾਧਾਂ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਦੋਸ਼ੀ 'ਤੇ ਉਲਟ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਲਗਾਈ ਗਈ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਵੱਖਰਾ ਮਾਮਲਾ ਹੈ ਅਤੇ ਹੋਰ ਅਪਰਾਧਾਂ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਬੁਨਿਆਦੀ ਧਾਰਨਾ ਤੋਂ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਫਿਰ ਵੀ ਸਾਡੇ ਅਪਰਾਧਿਕ ਨਿਆਂ ਸ਼ਾਸਤਰ ਦਾ ਇਕ ਹੋਰ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਪਹਿਲੂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜ਼ਮਾਨਤ ਦੇਣਾ ਆਮ ਨਿਯਮ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਜੇਲ੍ਹ ਜਾਂ ਜੇਲ੍ਹ ਜਾਂ ਸੁਧਾਰ ਘਰ ਵਿਚ ਰੱਖਣਾ (ਜੋ ਵੀ ਸ਼ਬਦ ਕੋਈ ਵਰਤਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ) ਇਕ ਅਪਵਾਦ ਹੈ। ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ ਬੁਨਿਆਦੀ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਅਤੇ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਲਈ ਕੈਦ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਸਾਡੇ ਅਪਰਾਧਿਕ ਨਿਆਂ ਸ਼ਾਸਤਰ ਜਾਂ ਸਾਡੇ ਸਮਾਜ ਦਾ ਕੋਈ ਭਲਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।

3. ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਜ਼ਮਾਨਤ ਦੇਣਾ ਜਾਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰਨਾ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਸੇ ਕੇਸ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਜੱਜ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਹੈ ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਨਿਆਂਇਕ ਵਿਵੇਕ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਹਰ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਫੈਸਲਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਸੀਮਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਫਿਰ ਵੀ ਕਦੇ-ਕਦਾਈਂ ਆਤਮ-ਨਿਰੀਖਣ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਕਿਸੇ ਦੋਸ਼ੀ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਜ਼ਮਾਨਤ ਦੇਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰਨਾ ਤੱਥਾਂ ਅਤੇ ਕੇਸ ਦੇ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਸਹੀ ਚੀਜ਼ ਹੈ।

xxx xxx xxx

7. ਹਾਲਾਂਕਿ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਸਮਝਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਕਿ ਹਰ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਜ਼ਮਾਨਤ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਜ਼ਮਾਨਤ ਦੇਣਾ ਜਾਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰਨਾ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਾਮਲੇ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਕਰ ਰਹੇ ਜੱਜ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੈ ਅਤੇ ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਹ ਵਿਵੇਕ ਨਿਰਵਿਘਨ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸਮਝਦਾਰੀ ਨਾਲ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖੀ ਤਰੀਕੇ ਅਤੇ ਹਮਦਰਦੀ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਜ਼ਮਾਨਤ ਦੇਣ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਇੰਨੀਆਂ ਸਖਤ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਕਿ ਉਹ ਪਾਲਣਾ ਕਰਨ ਦੇ ਅਯੋਗ ਹੋਣ ਜਿਸ ਨਾਲ ਜ਼ਮਾਨਤ ਦੇਣਾ ਭਰਮ ਬਣ ਜਾਵੇ।

15. ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਕੋਈ ਵਿਵਾਦ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਕਿ ਜਿਸ ਘਟਨਾ ਵਿੱਚ ਸਾਰਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ਮੌਤ ਹੋਈ ਸੀ। ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮ੍ਰਿਤਕ ਦੀ ਮਾਂ, ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਹੋਰ ਮੈਂਬਰ ਅਤੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਕਰੀਬੀ ਕੁਝ ਡਾਕਟਰ ਪਹੁੰਚੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਵਿੱਚ ਪੋਸਟਮਾਰਟਮ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਉਸ ਪੜਾਅ 'ਤੇ ਕਿਸੇ ਨੇ ਵੀ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਘਟਨਾ ਦੇ ਨੌਂ ਦਿਨ ਬਾਅਦ ਐਫ.ਆਈ.ਆਰ. ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਜਾਂਚ ਦੌਰਾਨ ਸੀ.ਬੀ.ਆਈ. ਦੁਆਰਾ ਇਕੱਤਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸਮੱਗਰੀ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ੀ ਕਿਸਮ ਦੀ ਹੈ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੌਰਾਨ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਸੀ। ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਧਮਕੀ ਦੇ ਦੋਸ਼ਾਂ ਦਾ ਸਬੰਧ ਹੈ ਸ੍ਰੀ ਮਨਨ ਦੁਆਰਾ ਇਹ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਇਸ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਝੂਠੀ ਪਾਈ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਸਰਕਾਰੀ ਵਕੀਲ ਨੂੰ ਜ਼ਮਾਨਤ ਰੱਦ ਕਰਨ ਲਈ ਅਰਜ਼ੀ ਦੇਣ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਜੇ ਅਜਿਹੀ ਕੋਈ ਧਮਕੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਾਂ ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਨੰਬਰ 2 ਵੱਲੋਂ ਜ਼ਮਾਨਤ ਦੀਆਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸ਼ਰਤਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਸਰਕਾਰੀ ਵਕੀਲ ਦੇ ਹਿੱਤਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਜ਼ਮਾਨਤ ਦੀਆਂ ਸਖਤ ਸ਼ਰਤਾਂ ਲਗਾਈਆਂ ਹਨ।

16. ਇਸ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਪੀਲਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਯੋਗਤਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ ਜੋ ਉਸ ਅਨੁਸਾਰ ਖਾਰਜ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਦਿਵਿਆ ਪਾਂਡੇ ਅਪੀਲ ਖਾਰਜ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਡਿਸਕਲੇਮਰ: - ਸਥਾਨਕ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਅਨੁਵਾਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਨਿਆ ਨਿਰਣਾਂ ਕੇਵਲ ਮੁਕਦਮੇਬਾਜ਼ਾਂ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸਮਝਣ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਤ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਇਸਤੇਮਾਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ । ਸਾਰੇ ਵਿਹਾਰਕ ਅਤੇ ਅਧਿਕਾਰਤ ਮੰਤਵਾਂ ਲਈ ਨਿਆ ਨਿਰਣੇ ਦਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸੰਸਕਰਨ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਅਮਲ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਲਈ ਇਸ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ।

Prabhat Kiran, Advocate
D/923/2000
Bar Council of Delhi